

Голові спеціалізованої вченої ради
у Дніпровському національному
університеті імені Олеся Гончара,
доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри міжнародних відносин
Іщенко Ігорю Васильовичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора, в. о. завідувача кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили Шевчука Олександра Володимировича на дисертаційну роботу Комліченко Альбіни Андріївни «Інституційні засади ухвалення зовнішньополітичних рішень в КНР: чинники сучасної трансформації», подану до захисту до разової спеціалізованої вченої ради у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Специфіка розвитку внутрішньополітичних процесів в сучасній КНР виступає одним з важливих аспектів дослідного пошуку сучасної політичної науки. Як лідер об'єднання автократій сучасного світу, Китайська Народна Республіка демонструє значну активність на міжнародній арені, реалізує масштабні інфраструктурні проекти, намагається впливати на глобальну економічну кон'юнктуру. У зв'язку з цим систематизація знань про мотиви прийняття зовнішньополітичних рішень в цій країні є прикладним завданням, яке сприяє обізнаності українських інститутів політичного управління в стратегічній обстановці сучасного світу.

В умовах війни з російською федерацією для України вкрай важливо розуміти значення та перспективи розгортання зовнішньої політики КНР. При цьому в сучасній науковій літературі оцінки причини та наслідків діяльності

керівництва сучасного Китаю є досить обмеженими. З одного боку, існує консенсус щодо підпорядкованості цих процесів ідеологічним настановам комуністичного режиму. З іншого боку, науковці намагаються тлумачити геостратегічні мотиви зовнішньої політики КНР, які виходять з його економічних та військових інтересів. В західному експертному середовищі «політична синологія» є окремою галуззю досліджень, яка охоплює мережу дослідних центрів та окремих провідних науковців. У зв'язку з цим дослідженням внутрішньополітичних мотивацій зовнішньополітичних рішень сучасного Китаю виступає актуальним науковим завданням.

Заявлена тема, безумовно, є актуальною і затребуваною для сучасних політологічних дисциплін. Результати дослідження, присвячені специфіці інституційної структури прийняття зовнішньополітичних рішень сучасній КНР у контексті політичних трансформацій важливі для розробки тонкого та творчого підходу для ефективного спілкування як з внутрішньою, так і з міжнародною аудиторією в площині китайсько-українських відносин. Зокрема, це стосується стратегій креативної комунікації та способів підвищення ефективності зовнішньополітичних дій для України під час війни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Насамперед слід відзначити чітку структуру дисертаційного дослідження, послідовність та аргументованість викладених у дисертації концептуальних ідей та положень, що ґрунтуються на комплексному та системному аналізі публічних та неpubлічних проявів змагання за прийняття зовнішньополітичних рішень, яким відповідають інтереси певної частини еліти китайської компартії, а також промисловців або представників урядових структур.

Обґрунтованість результатів дисертації на високому теоретичному рівні обумовлено використанням значного обсягу теоретичних та нормативних джерел, емпіричних матеріалів, тощо. Зокрема, справляє враження ретельний підбір та використання наукових методів дослідження. Авторка вдається до застосування апробованого арсеналу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. У

ході продукування наукових положень та ідей дисертації прослідковується використання описового, системного, структурно-функціонального, інституціонального, історичного, порівняльного методів наукового дослідження.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які логічно та нерозривно пов'язані між собою, висновків, списку використаних джерел, а також містить численні аналітичні таблиці та рисунки, які дозволяють комплексно розглянути всі аспекти досліджуваної аспіранткою проблематики.

Комліченко А.А. у вступі до дисертації ретельно обґрунтовує науковий інтерес та актуальність обраної теми, визначає мету, завдання дослідження, об'єкт, предмет, методи, розкриває наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження інституційного виміру політичних рішень в КНР» проаналізовано джерельну базу зарубіжних і вітчизняних наукових праць, присвячених питанням зовнішній політиці Китаю. Авторка переконливо доводить, що перспектива внутрішньополітичної детермінації зовнішньополітичних рішень зазнала значних трансформацій протягом багатьох років, що відображає його становлення як головного глобального гравця. Дисертантка представила концепції, згідно з якими ХХІ столітті Китай перетворився з регіональної держави на ключового учасника формування міжнародного порядку. У 1 розділі також розглядаються основні принципи, цілі та виклики, що характеризують зовнішню політику Китаю згідно з сучасними теоретичними уявленнями. На основі міждисциплінарних розробок було відображено, що зовнішня політика Китаю має глибоке історико-цивілізаційне коріння, на яке вплинула його тисячолітня культура. У сучасну епоху керівництво Китайської Народної Республіки неодноразово декларувало відхід від більш замкнутого підходу до відданості соціалістичним принципам і антиімперіалістичним настроям. Період реформ і відкритості, започаткований Ден Сяопіном наприкінці ХХ століття, заклав основу для більш прагматичної та економічно орієнтованої зовнішньої політики. Проте, зазначає дослідниця, методологічні підходи до встановлення значення внутрішньополітичного порядку

денного для утвердження та реалізації зовнішньополітичних рішень в сучасному Китаї формується навколо необхідності ідентифікувати системні характеристики, інституційні ролі та результативність регіональних та тематичних напрямків зовнішньої політики (с. 60 дис.).

У розділі 2 «Розвиток політико-інституційної структури прийняття зовнішньополітичних рішень в сучасній КНР: від партизації до технократії» систематизовано та класифіковано принципи інституційного забезпечення зовнішньої політики КНР. У розділі доведено, що Китай на ідеологічно-доктринальному рівні дотримується принципу невтручання у внутрішні справи інших країн, наголошуючи на суверенітеті та взаємній повазі. Дисертанткою виявлено, що КНР ідеологічно пропагує мирний розвиток, наголошуючи на економічному зростанні та співпраці як на основних компонентах глобальної стабільності. Комліченко А.А. обґрунтовано, що концепції взаємовигідної співпраці підкреслюють перевагу Китаю у взаємовигідних відносинах, особливо в економічних і торгових питаннях. Слушно розглянуто ініціативу «Один пояс, один шлях» (BRI), яка є флагманським зовнішньополітичним проектом, спрямованим на покращення глобального зв'язку шляхом розвитку інфраструктури. Згідно зі здобувачкою, сучасна КНР ухвалює зовнішньополітичні рішення, спрямовані на забезпечення ресурсів та ринків для підтримки свого економічного зростання, що веде до стратегічних інвестицій і партнерства по всьому світу. Водночас дисертантка наголошує на тому, що з профільними міністерствами в процесі впливу на зовнішньополітичні рішення конкурують як державні підприємства, зокрема, великі нафтогазові компанії, які розробили і втілюють власні стратегії, які не завжди збігаються з пріоритетами міністерств; так і основні банки – Ексімбанк (Exim Bank) і Китайський банк розвитку, які фінансують проекти, зокрема інфраструктурні, за кордоном, теж мають власні стратегії. Крім того, Китайська інвестиційна корпорація, відповідальна за інвестування частини валютних резервів Китаю за кордон, підпорядковується в цьому питанні не міністерствам, а тільки партійній комісії (с.124 дис.).

Третій розділ «Інституційні механізми адаптації зовнішньої політики КНР до специфіки глобальних регіонів» присвячено з'ясуванню особливостей та потенційних шляхів консолідації впливу КНР в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, прикладом чого є територіальні претензії в Південно-Китайському морі. Авторкою виявлено прагнення Китаю відігравати більш значну роль в установах глобального управління, виступаючи за реформи в таких організаціях, як ООН. У розділі обговорено амбіції компартійної еліти КНР на світове технологічне лідерство, просуваючи свої інтереси в таких сферах, як технологія 5G, штучний інтелект і дослідження космосу. Надано увагу територіальним суперечкам з сусідніми країнами, зокрема в Південно-Китайському морі, які створюють проблеми для дипломатичних відносин Китаю та регіональної стабільності. У розділі відображено кейс формування зовнішньополітичних рішень за геостратегічним напрямком. Зокрема, встановлено, що прийняття зовнішньополітичних рішень у Китаї стосовно Латинської Америки можна змодельовати за допомогою матриці 3×3 . По горизонталі перший рівень складається з органів партії та Державної Ради. Другий рівень складається з міністерств, відомств і державних фінансових установ, в тому числі квазіурядових організацій, на зразок Китайського банку розвитку та експортно-імпортного банку Китаю. Третій рівень включає міністерські відомства, місцеву владу, державні та приватні підприємства та інші зацікавлені особи. По вертикалі матрицю можна поділити на три сектори: військовий, економічний і дипломатичний (с.167 дис). Оскільки компартійна еліта КНР продовжує утверджувати свій вплив на світовій арені, вирішення викликів і сприяння співпраці будуть мати вирішальне значення для успіху зовнішньополітичних цілей Китаю. У розділі слушно зазначено, що перспективним напрямком геополітичної репрезентації України є боротьба з дезінформацією та викривленням фактів. Сучасні демократії можуть працювати разом, щоб протистояти кампаніям дезінформації та наративам щодо України, які походять із Китаю та можуть впливати на громадську думку в їхніх власних країнах або в усьому світі (с. 192 дис.).

Дисертаційну роботу написано українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання. Дисертація оформлена відповідно до вимог, які висувають до робіт такого рівня, результати дослідження викладені у науковому стилі.

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертантки містять наукові обґрунтовані теоретичні та практичні положення. Комліченко А. А. у своїй дисертації чітко та послідовно наводить аргументи на користь стратегії взаємодії України з Китаєм на основі ретельного розгляду як заходів співпраці, так і конфронтації. Вірно наголошено, що встановлення балансу між економічними інтересами, проблемами безпеки та дипломатичними відносинами є делікатним завданням для сучасної України, яка прагне позиціонуватися в змінній динаміці глобальної політики.

Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота має фундаментальний характер та є завершеним науковим кваліфікаційним дослідженням, яка виконана здобувачем самостійно. Постановка дослідних завдань та наукові результати роботи відповідають фаховим вимогам стандарту вищої освіти за третім освітньо-науковим рівнем доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях

Детальний аналіз сучасних джерел та доцільна послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчить про високий рівень достовірності одержаних результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у роботі, є науково-цінними. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог.

Зокрема, достовірність отриманих здобувачкою результатів дисертаційної роботи зумовлена узгодженістю наукових положень, ідей, концептів, висновків і

рекомендацій дисертації із сучасними тенденціями розвитку демократичних суспільств у світі й наявним сприятливим середовищем для впровадження розробки підходів до оптимальної зовнішньополітичної взаємодії України з КНР.

Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають положення наукової новизни, що стосуються:

- розкриття типових проявів тенденції до прагматизації вироблення зовнішньополітичних рішень в сучасній КНР, які полягають у просуванні рішень, які пов'язані із зовнішньоекономічними інтересами на протипагу ідеологічним концептам та положенням доктринального змісту. До вказаних проявів належать: 1) тенденція до підтримки серединної дипломатії (middle-power diplomacy), 2) стратегія «оборонного реалізму», заснована на поміркованості та самообмеженні, 3) готовність служити «випадковим співрозмовником» або «наводити мости» в ситуаціях міжнародних криз;

- розвитку концепції технократизації зовнішньополітичних рішень в сучасній КНР, яка полягає у домінуванні міркування та аргументів доцільності та інтересів реалізації технологічних процесів та потреб, у визначенні конкретних ситуативних реакцій на політичні економічні соціальні кризи у зовнішній політиці. Додано аспект технологічного домінування, який полягає у концентрації зусиль КНР на тому напрямку, де відчувається перевага у ресурсах та можливість досягнення економічного результату за короткий термін;

- обґрунтування переліку альтернатив поведінки уповноважених інституцій сучасної України у взаємодії з КНР на міжнародній арені. До них належать: 1) модель обструкції зовнішньополітичних рішень КНР у взаємодії з інститутами ЄС, НАТО та США; 2) гнучка кооперація, яка передбачає підтримку торговельного балансу та уникнення політичної солідарності; 3) консультативно-експертна взаємодія, яка передбачає узгодження позицій на стратегічному рівні з метою виявлення намірів та векторів діяльності російських партнерів КНР.

Запропоновані результати дослідження не є вичерпними. Однак наведене дозволяє зробити висновок про достовірність положень та високий рівень

наукової новизни, достатньо високу обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Наукова новизна дисертації «Інституційні засади ухвалення зовнішньополітичних рішень в КНР: чинники сучасної трансформації» свідчить про високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях авторки забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у 8 публікаціях. Серед них одна наукова стаття опублікована у виданні, яке входить до міжнародної науко-метричної бази Web of Science. Два доробки оприлюднені у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, а також одна стаття – в періодичному науковому виданні України. Дисертанткою також було опубліковано чотири тези доповідей на національних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлені відповідно до вимог діючого Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Наукове значення результатів дисертації визначає комплексне дослідження теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних дослідників, систематизація підходів до визначення фундаментальних понять, отримання ґрунтовних наукових теоретичних знань, подальша розробка вітчизняних досліджень щодо нарощування аналітико-експертного потенціалу України на китайському напрямку, яке покликане винайти конкретні напрямки інформаційно-

комунікаційного забезпечення діяльності українських інститутів, державної влади, дипломатії військових структур та сил безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці сформульовано положення, які забезпечують комплексне сприйняття механізмів внутрішньополітичної зумовленості зовнішньополітичних рішень сучасної КНР, які дозволяють завчасно готувати рішення щодо витрати ресурсів та ефективно протидіяти способам дискредитації державницької позиції та національних інтересів України міжнародному полі.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися для матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки фахівців за спеціальностями «Політологія» та «Міжнародні відносини» в контексті набуття фахових навичок аналізу, співвідношення зовнішньополітичних рішень та внутрішньої політики КНР та інших автократичних держав. Зокрема, матеріали можуть бути використані у викладанні навчальних дисциплін прийняття політичних рішень, основи зовнішньої політики, політичні інститути та процеси, лобізм та групи інтересів тощо. У дисертації виявляється основи експертного та аналітичного забезпечення ухвалення зовнішньополітичних рішень в сучасній КНР та інших неопатрімоніальних режимах сучасного світу.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Підкреслюючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас варто зупинитися на окремих положеннях і висновках Комліченко А.А., які мають дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

1. Дисертація набула б більш довершеного вигляду, якби авторка висловила своє ставлення до провідних китаєзнавчих досліджень в Україні та за її межами. Зокрема в роботі не повною мірою проаналізовано доробки таких вітчизняних вчених-китаїстів, як А. Гончарук, Є.Гобова, В.Кіктенко, Б.Курц. Також теоретичне підґрунтя роботи могли б доповнити праці Е.Бегготт Картер, яка

розкриває основи сучасного західного розуміння китайського політичного порядку денного.

2. У дослідженні потрібно було б звернути увагу на такий аспект механізму ухвалення рішень сучасній КНР, як походження посадових осіб з конкретних регіонів КНР. Питання місцевих зв'язків та впливу земляцтв в зовнішній політиці сучасного Китаю потребує ретельного розгляду. Це відкриває перспективу більш чіткої ідентифікації групових об'єднань в китайській політиці.

3. Приділяючи значну увагу ідеологічним мотиваціям прийняття політичних рішень в сучасній КНР, авторка досить побіжно розглядає публічні виступи китайських лідерів. Проте на основі аналізу текстів сучасних китайських керівників можна ідентифікувати так звану «партійну лінію» як для кожного конкретного випадку (ситуації) зовнішньої політики КНР, так і для більшості її регіональних напрямків. Саме такий підхід використовує більшість зовнішніх спостерігачів за внутрішньою політикою КНР.

4. Значним аспектом, який потребував би висвітлення за тематикою дисертації, є українсько-китайські відносини періоду незалежності. Вони мають багато аспектів та нюансів взаємодії. Висвітлення договірної бази, а також основних подій українсько-китайських відносин могло б дозволити виявити способи адаптації сучасної України до зміни китайської зовнішньої політики в період російсько-української війни.

Перелічені зауваження не ставлять під сумнів отримані фундаментальні, ґрунтовні наукові результати та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Комліченко А.А. Відзначені недоліки та дискусійні положення не стосуються актуальності роботи, наукової новизни, достовірності та практичної цінності отриманих результатів дисертаційного дослідження. Разом з тим, висловлені зауваження носять виключно рекомендаційний характер, оскільки окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної теми.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертаційному дослідженні, дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Комліченко Альбіни Андріївни є послідовним, завершеним та науково цінним дослідженням, що має достатньо високу ступінь обґрунтованості основних положень та висновків.

За актуальністю поставлених задач, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значимістю результатів дисертаційна робота Комліченко А.А. «Інституційні засади ухвалення зовнішньополітичних рішень в КНР: чинники сучасної трансформації» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44», а її авторка – Комліченко Альбіна Андріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

 Олександр ШЕВЧУК

